

BOSHLANG'ICH SINIF "O'QISH SAVODXONLIGI" DARSLARIDA O'QUVCHILARNI SAVOL-TOPSHIRIQLAR USTIDA ISHLASHGA O'RGATISH TEXNALOGIYASI

AGZAMOVA SHAHODAT JAHONGIR QIZI

Kimyo Xalqaro Universiteti 2-bosqich magistranti
shahodatagzamova08@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarni savol va topshiriqlar ustida mustaqil hamda samarali ishlashga o'rgatish texnologiyasining pedagogik asoslari yoritiladi. Tadqiqotda o'quvchilarning matnni tushunish, tahlil qilish va unga nisbatan mustaqil fikr bildirish ko'nikmalarini rivojlantirishda savol-topshiriqlarning o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, o'qish savodxonligi darslarida qo'llaniladigan zamonaviy pedagogik usullar, interfaol metodlar hamda topshiriqlar tizimi orqali o'quvchilarning mantiqiy fikrlashi, matn ustida ishlash malakalari va o'qish madaniyatini rivojlantirish imkoniyatlari ko'rsatib beriladi. Maqolada o'quvchilarni savol-topshiriqlar bilan ishlashga o'rgatishning samarali texnologik yondashuvlari va metodik tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: o'qish savodxonligi, boshlang'ich ta'lim, savol-topshiriqlar, matn bilan ishlash, pedagogik texnologiya.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki o'qish savodxonligi nafaqat matnni o'qish, balki uning mazmunini anglash, tahlil qilish, o'z fikrini bildirish hamda matndan kerakli ma'lumotlarni ajratib olish kabi ko'nikmalarni ham o'z ichiga oladi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning o'qish jarayoniga bo'lgan qiziqishini oshirish, matn ustida ishlash malakalarini rivojlantirish hamda ularni mustaqil fikrlashga o'rgatish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli o'qish savodxonligi darslarini samarali tashkil etish va o'quvchilarni savol-topshiriqlar ustida ishlashga o'rgatish pedagogika fanining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun o'qish savodxonligi darslari nafaqat bilim olish, balki tafakkurni rivojlantirish, nutq madaniyatini shakllantirish va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda savol va topshiriqlarning o'rni alohida ahamiyatga ega. Chunki savol-topshiriqlar o'quvchilarni matnni chuqurroq tushunishga, undagi asosiy g'oyani aniqlashga hamda voqea-hodisalarni tahlil qilishga undaydi. Shu bilan birga, savollar o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirib, ularning matn

mazmuniga nisbatan o'z munosabatini bildirishiga imkon yaratadi. Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarning faolligini oshirish va ularni mustaqil o'rganishga yo'naltirish muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan qaraganda, o'qish savodxonligi darslarida qo'llaniladigan savol-topshiriqlar tizimi o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. To'g'ri tashkil etilgan savollar o'quvchilarning matnni anglash darajasini oshiradi, ularni fikrlashga undaydi hamda bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi. Shuningdek, turli darajadagi savollar orqali o'quvchilarning tahlil qilish, solishtirish, umumlashtirish kabi tafakkur operatsiyalarini rivojlantirish mumkin. Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarni savol-topshiriqlar ustida ishlashga o'rgatish alohida metodik yondashuvni talab etadi. Chunki bu yoshdagi bolalar matnni o'qish jarayonida ko'pincha faqat voqealarni eslab qolishga e'tibor qaratadi, ammo uning mazmunini chuqur tahlil qilish ko'nikmasi yetarli darajada shakllanmagan bo'lishi mumkin. Shu sababli o'qituvchi o'quvchilarga savollarni to'g'ri tushunish, matndan javob topish hamda o'z fikrini asoslashni o'rgatishi lozim. Bunda interfaol metodlardan foydalanish, muammoli savollar berish hamda o'quvchilarni erkin fikr bildirishga rag'batlantirish muhim hisoblanadi. O'qish savodxonligi darslarida savol-topshiriqlar bilan ishlash o'quvchilarning matn ustida ishlash ko'nikmalarini shakllantirish bilan birga ularning nutqiy faoliyatini ham rivojlantiradi. O'quvchilar savollarga javob berish jarayonida o'z fikrlarini izchil bayon etishni, dalillar keltirishni va mantiqiy xulosa chiqarishni o'rganadilar. Bu esa ularning nafaqat o'qish savodxonligini, balki umumiy tafakkur darajasini ham oshiradi¹²⁶.

Shu jihatdan qaraganda, boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarni savol-topshiriqlar ustida ishlashga o'rgatish texnologiyasini ilmiy-pedagogik jihatdan o'rganish muhim ahamiyatga ega. Mazkur maqolada o'qish savodxonligi darslarida savol-topshiriqlardan samarali foydalanish, o'quvchilarning matn ustida ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish hamda ularning mustaqil fikrlash faoliyatini shakllantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi.

Asosiy Qism

Boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarni savol-topshiriqlar ustida ishlashga o'rgatish ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Chunki o'quvchilarning matnni tushunish darajasi ko'p jihatdan savollar orqali aniqlanadi va rivojlantiriladi. Savol-topshiriqlar o'quvchilarni matn mazmunini chuqurroq anglashga, voqea-hodisalar

¹²⁶ Roziqov O., Abdullayeva B., Yuldasheva R. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: Fan, 2014.

o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashga hamda o'z fikrini mustaqil ifodalashga undaydi. Shu sababli o'qish savodxonligi darslarida savollar tizimini to'g'ri tashkil etish o'quvchilarning bilim faoliyatini faollashtirishda muhim vosita hisoblanadi. Savol-topshiriqlar bilan ishlash jarayoni o'quvchilarning tafakkur faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. O'qituvchi tomonidan beriladigan savollar turli darajada bo'lishi mumkin: matn mazmunini aniqlovchi savollar, tahliliy savollar hamda ijodiy savollar. Matn mazmunini aniqlovchi savollar o'quvchilarning o'qilgan matnni tushunganlik darajasini tekshirishga yordam beradi. Tahliliy savollar esa o'quvchilardan voqea-hodisalarni solishtirish, sabab va oqibatlarni aniqlash hamda xulosalar chiqarishni talab etadi. Ijodiy savollar esa o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirib, ularni matn mazmuniga nisbatan o'z munosabatini bildirishga undaydi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini savol-topshiriqlar ustida ishlashga o'rgatishda interfaol metodlardan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, "Aqliy hujum", "Savol-javob", "Klaster", "Insert" kabi metodlar o'quvchilarning matn ustida faol ishlashiga yordam beradi. Ushbu metodlar orqali o'quvchilar nafaqat matnni o'qib chiqadilar, balki uning mazmunini tahlil qiladilar, asosiy g'oyani aniqlaydilar hamda matn yuzasidan savollar tuzishga o'rganadilar. Bu esa ularning o'qish savodxonligini rivojlantirish bilan birga, mustaqil fikrlash qobiliyatini ham shakllantiradi. O'qish savodxonligi darslarida savol-topshiriqlarni tashkil etishda o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish zarur. Boshlang'ich sinf o'quvchilari ko'proq ko'rgazmali va qiziqarli topshiriqlar orqali bilimlarni yaxshi o'zlashtiradilar. Shu sababli savol-topshiriqlarni rasmlar, jadval va diagrammalar bilan boyitish ularning o'quv jarayoniga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Bundan tashqari, o'quvchilarni kichik guruhlarda ishlashga jalb qilish ham savol-topshiriqlar ustida ishlash jarayonining samaradorligini oshiradi. Savol-topshiriqlar bilan ishlash jarayonida o'qituvchi o'quvchilarga mustaqil fikrlash imkoniyatini yaratishi muhim hisoblanadi. O'qituvchi tomonidan berilgan ochiq savollar o'quvchilarning o'z fikrlarini erkin bayon etishiga yordam beradi. Bunday savollar o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirib, ularning matnni chuqurroq tahlil qilishiga imkon yaratadi. Shu bilan birga, o'quvchilarni savollar tuzishga o'rgatish ham muhim pedagogik ahamiyatga ega. Chunki savol tuzish jarayoni o'quvchining matnni qanchalik tushunganligini ko'rsatadi. Boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida savol-topshiriqlar ustida ishlash o'quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. O'quvchilar savollarga javob berish jarayonida o'z fikrlarini izchil bayon qilishni, dalillar keltirishni va mantiqiy xulosa chiqarishni o'rganadilar. Bu esa ularning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, savol-topshiriqlar orqali o'quvchilarning o'qishga bo'lgan

qiziqishi ortadi va ular matn bilan ishlash jarayoniga faol jalb etiladi. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qish savodxonligi darslarida savol-topshiriqlardan tizimli foydalanish o'quvchilarning o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. To'g'ri tashkil etilgan savollar o'quvchilarning matn mazmunini anglash darajasini oshirib, ularni mustaqil fikrlashga undaydi. Shu sababli o'qish savodxonligi darslarida savol-topshiriqlar ustida ishlash texnologiyasini takomillashtirish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Umuman olganda, boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida savol-topshiriqlar ustida ishlash o'quvchilarning matnni anglash, tahlil qilish va o'z fikrini bildirish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Mazkur jarayonni samarali tashkil etish uchun o'qituvchi zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanishi, savollar tizimini to'g'ri tuzishi hamda o'quvchilarning mustaqil faoliyatini rag'batlantirishi zarur.

Xulosa

Boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarni savol-topshiriqlar ustida ishlashga o'rgatish ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Chunki o'qish savodxonligi faqat matnni o'qish bilan cheklanib qolmay, balki uning mazmunini tushunish, tahlil qilish, muhim g'oyalarni ajratib olish hamda o'qilgan material asosida mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalarini ham o'z ichiga oladi. Shu sababli o'quvchilarni savol-topshiriqlar bilan ishlashga o'rgatish ularning bilim faoliyatini faollashtirish va tafakkurini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot davomida o'qish savodxonligi darslarida savol-topshiriqlardan samarali foydalanish o'quvchilarning matnni tushunish darajasini oshirishi, ularning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishi hamda o'qishga bo'lgan qiziqishini kuchaytirishi aniqlanadi. Savollar tizimli va maqsadga muvofiq tashkil etilganda o'quvchilar matn mazmunini chuqurroq anglaydi, undagi asosiy g'oyani aniqlashga harakat qiladi hamda o'z fikrini asosli tarzda bayon etishga o'rganadi. Bu esa o'quvchilarning nafaqat o'qish savodxonligini, balki umumiy tafakkur darajasini ham oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida interfaol metodlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning savol-topshiriqlar ustida faol ishlashiga yordam beradi. Turli metodlar orqali tashkil etilgan topshiriqlar o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiradi, ularni erkin fikr bildirishga undaydi hamda jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bunday yondashuv o'quvchilarning dars jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlab, ta'lim samaradorligini oshiradi. O'quvchilarni savol-topshiriqlar ustida ishlashga o'rgatishda o'qituvchining roli ham muhimdir. O'qituvchi savollarni o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tuzishi,

ularni mustaqil fikrlashga undaydigan topshiriqlar bilan boyitishi zarur. Bundan tashqari, o'quvchilarga savollar tuzishni o'rgatish ham ularning matn ustida ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarni savol-topshiriqlar ustida ishlashga o'rgatish ularning o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish, mustaqil fikrlashini shakllantirish hamda ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Shu sababli o'qish savodxonligi darslarida savol-topshiriqlar tizimidan maqsadli va samarali foydalanish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash hamda o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash ta'lim jarayonining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOT RO'YXATI

1. Roziqov O., Abdullayeva B., Yuldasheva R. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: Fan, 2014. – 288 b. (142–147-betlar).
2. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogika asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2004. – 256 b. (79–84-betlar).
3. Hasanboyeva O., To'raqulova X., Alimuhamedov N. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – 304 b. (131–135-betlar).
4. Quronov M. Milliy tarbiya. – Toshkent: Ma'naviyat, 2007. – 240 b. (64–69-betlar).
5. Safarova R., Inoyatova M., Madumarova B. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2013. – 220 b. (98–103-betlar).
6. G'afforova T., Shodmonov E., Eshturdiyeva G. O'qish kitobi (boshlang'ich sinflar uchun metodik qo'llanma). – Toshkent: Sharq, 2018. – 192 b. (56–60-betlar).
7. Roziqov O., Yo'ldoshev J. Ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: O'qituvchi, 2010. – 240 b. (118–123-betlar).
8. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'qituvchi, 2008. – 160 b. (40–45-betlar).